

temes-2)

ROGER BENITO JULIÀ. Universitat de Barcelona

ÀVOLS FEMBRES I ALCAVOTS: LA PROSTITUCIÓ A LA BARCELONA ALS SEGLES XIV I XV

Plorar vull los pecats d'aquestes fembres que es venen als demonis per un diner. Tot lo món no val una ànima, e cascuna dóna sa ànima, per un diner, al demoni. A plorar me convé com lo príncep no veda que en aquest lloc aquestes fembres, qui fan pecar los hòmens, no estien. Ploren mos ulls com no haguessen aquest ofici.

(Ramon Llull: *Llibre d'Evast e Blanquerna*)

La història de la prostitució va ser estudiada per la historiografia del segle XIX des del punt de vista moral. Al principi del segle XX fou tractada com un tema anecdòtic del qual es recollien dades sense analitzar la matèria en profunditat. No fou fins als anys seixanta del segle XX que es començà a estudiar la prostitució com a subjecte històric de ple dret. Amb l'estudi de la prostitució medieval podem documentar com vivien les prostitutes, com s'organitzaven les ciutats per tolerar la prostitució i com s'encabia dins de la societat medieval.

La concepció de la prostitució a l'edat mitjana canvià al llarg dels segles. Així, mentre que al segle XIII es perseguí la prostitució, a partir del segle XIV hi hagué una certa tolerància i es considerava el comerç carnal com un mal menor. Aquesta concepció de mal menor cal cercar-la en el segon llibre de l'obra *De ordine* de sant Agustí. En aquesta obra podem llegir que si s'apartaven les meretrices dels afers humans tot seria inundat per la luxúria. Per tant era preferible tolerar petits mals (com la prostitució) per prevenir-ne de pitjors com l'adulteri, les relacions homosexuals, les relacions interètniques... Amb el reforç moral d'aquesta idea agustiniana del mal menor, les ciutats europees toleraren la prostitució i en normativitzaren el funcionament. Era una idea tan arrelada que fins i tot apareix en una carta entre Pere el Cerimoniós i el seu fill l'infant Joan: «l'Esgleya permet bordells per esquivar maiors peccats e per desviar maiors mals».

Les prostitutes podien treballar a les ciutats baixmedievales, però sota les normes dels governs municipals. Per controlar les prostitutes a les ciutats es crearen els bordells, que normalment eren de titularitat pública i s'arrendaven a qui els volgués explotar. A la ciutat de Barcelona, el 1367 documentem per primer cop el bordell de Viladalls i el 1375 documentem el bordell de la Volta d'en Torre. A mitjan segle XV documentem un tercer bordell: el del Canyet. El Consell de Cent controlava els dos primers i el tercer, fet inusual a Cata-

lunya, fou fundat per concessió reial. Un privilegi d'Alfons el Magnànim, datat el 1452, donava el permís a Simó Sala per fundar-lo. Simó Sala fou obrer reial durant el regnat de Ferran d'Antequera i, per tal de pagar-li el salari que se li devia, Alfons el Magnànim li concedí el permís de tenir un bordell.

Els bordells estaven situats prop dels portals de la ciutat, mai al centre de les viles. El de Viladalls estava prop del portal de la Boqueria. El bordell de la Volta d'en Torre es trobava prop del carrer dels Tallers i el del Canyet, prop del portal de Sant Daniel i del monestir de Santa Clara, a l'actual zona del Born. Així tenien més clientela i no destorbaven la vida a les zones més nobles de la ciutat. Gràcies al privilegi concedit a Simó Sala, sabem que els bordells estaven formats per cases petites amb cambres i podien disposar d'hort i jardí.

Parella d'amants amb l'alcalvota a mà dreta.

BNF_MS Latin 8504 f. 23r. *Fabula romanensis* de Calila et Dina.

El Consell de Cent no explotava directament els bordells sinó que els arrendava a qui els volgués. Aquests, al seu torn, els deixaven en mans dels hostalers de bordell, que eren qui portaven el dia a dia del bordell. Les prostitutes pagaven pel llit, els llençols, el menjar... Aquest fet va fer que Pere el Cerimoniós promulgés una pragmàtica reial contra aquestes pràc-

Adúlter castigats públicament a so de trompa. Imatge dels Costums de Tolosa de Llenguadoc (1296). Publicat per DUBY, George: *Europa en la Edad Media*. Barcelona: Ed. Blume. 1981, p. 184.

tiques el 1375 a les corts de Lleida: «Item como sie estat trobat, que hostalers de fembras de bordell e aquells quilz logan casas, o draps de lit, las opprimen, e las fan extortions no degudas, volent haver de ellas loguers fort excessius, e destrempats, de las casas, lits, e draps, quels logan, per tal com elles no poden tenir casas en altra part fora los bordells [...] ordenam, que en cascuna ciutat, vila o loc, hon se fa excés en los dits loguers de lits, e de draps de las ditas fembras, sie reconegut per lo batlle de aquella ciutat, vila o loc, e temprar, e tornat a egualtat».

El negoci dels bordells era lucratiu per als qui els explotaven. A mitjan segle xv la família Gualbes aconseguí controlar els dos bordells municipals de Barcelona mitjançant una sèrie de casaments acordats amb aquesta finalitat. Els Gualbes tingueren problemes amb el Consell de Cent perquè a les diverses portes dels bordells de Viladalls i la Volta d'en Torre es reunien molts malfactors i aquests feien fressa a la Rambla. A més el Consell esgrimí que des de la Rambla es veia l'interior dels bordells, cosa que va fer tancar les portes que menaven al passeig per a «embelliment de la dita Rambla». La família Gualbes protestà i aconseguí (al cap d'uns anys de plets i queixes amb el Consell de Cent) que les portes es mantinguessin obertes amb colzeres que impedissin veure què passava a dins dels bordells.

La tolerància practicada amb la prostitució dins del bordell no era la mateixa envers les dones que es prostituïen fora dels bordells. Aquestes eren perseguides activament pel Consell de Cent, que prohibia a les «àvols fembres» (les dones dolentes) estar a determinats carrers de la ciutat. A més el govern municipal també establia com havien de vestir les prostitutes per tal de diferenciar-se de les dones honestes: «neguna fembra qui públicament sia àvol de son cors no gos portar per Barçinona capa ne mantell ne negun altre abrigall, ans haien a anar en cors». El Consell feia crides constantment per ordenar que les dones públiques anessin a treballar al bordell, fet que ens fa entendre que la prostitució de carrer era un fet quotidià. La prostitució estava molt lligada amb la pobresa i era una manera ràpida de guanyar diners. Per aquest motiu, Maria de Luna i el govern municipal van fer perseguir les esclaves que es prostituïen per tal de pagar la seva llibertat. En els documents no es persegueix l'acte d'exercir la prostitució sinó el fet que una esclava d'un prohom de la ciutat es prostituís i això fes quedar malament el seu amo. La pena imposada de cent sous per a qui no complís l'ordre era pagadora «per cascuna esclava o cascuna vegada que contrarifet serà».

Moltes de les prostitutes que hem documentat eren de fora de la ciutat. La majoria venien de València, Castella, Còrdova,

temes-2)

Mallorca, Galícia, Nàpols, Sicília, Sevilla, Biscaia... Les prostitutes arribaven a la ciutat per via terrestre i per via marítima. De la primera via d'entrada no en tenim constància documental, però sí de les que entraven pel port de Barcelona, ja que les prostitutes que hi entraven o sortien en vaixell eren registrades en el «Registre de coses vedades». En aquests registres podem veure com al port de Barcelona arribaven prostitutes i en marxaven cap a altres zones del Mediterrani. Com hem dit, la majoria venien de València i moltes de les prostitutes de la ciutat anaven cap a Mallorca o a la mateixa ciutat de València.

A voltes es relacionava les prostitutes amb catàstrofes naturals, com per exemple els terratrèmols. Quan aquestes catàstrofes passaven es feien ordinacions contra les dones públiques, el luxe indumentari, els alcavots o els conversos, entre altres.

El Consell de Cent, a banda de marcar els espais de treball de les prostitutes a la ciutat, també en marcava els temps. El 1321 ordenà que les prostitutes no anessin de nit amb llum després del toc del «seny del lladre». Tampoc no podien obrir les portes als clients des del toc del seny del lladre fins al primer toc de la Catedral.

En algunes ciutats europees es prohibia que les prostitutes rebessin els clients en festes assenyalades (Nadal, algun sant assenyalat). A Barcelona el govern de la ciutat enclaustrava

les prostitutes per Setmana Santa, primer a un hospital prop del monestir de Santa Clara (1373) i posteriorment a la Casa de les Egipcíaques. La construcció del monestir de les Egipcíaques començà abans del 1407 i rebé la butlla papal corresponent el 1410. Els objectius de la Casa eren clars: «recullir ffembres públiques peccadores e altres ffembres orrades qui no hagen marit per fer penitència», així com donar un sostre a dones pobres de la ciutat: «habiten en aquella deu ffembres les quals cosian molt pobres». Tant a l'hospital prop de Santa Clara com a la Casa de les Egipcíaques, quan s'enclaustrava les prostitutes aquestes eren obligades a confessar-se, oir missa i fer penitència pels seus pecats.

Aquesta casa no era un monestir pròpiament dit, ja que no seguia una regla monàstica, però funcionava com a tal. La Casa era comandada per una majoral (escollida pel Consell de Cent) i una prioressa anomenada «la mare». La vida a la Casa de les Egipcíaques era força dura i la misèria hi era molt present. El 1433 hi hagué un terratrèmol que afectà el sostre de la Casa i la majoral demanà diners per reparar-lo al Consell de Cent. Es recolliren diners gràcies a almoines i la Casa s'endeutà per un valor de cinquanta florins que no podia tornar. Per aquesta raó es dirigiren al Consell de Cent per demanar diners. Finalment sembla que els deutes foren pagats.

Les prostitutes tenien dues vies per sortir del món prostibulari: el casament o l'enclaustrament. La primera via venia per les deixes testamentàries o bé a través dels diners recollits per les almoines. Amb els diners recollits es pagaven els dots de les prostitutes i aquestes es podien casar i «redreçar» la seva vida. Una de les almoines més actives fou la de fra Guillem Deudé, que entre el 1378 i el 1385 fou almoner de Pere el Cerimoniós. El monarca feia deixes a prostitutes, beguines, pobres vergonyants, captius i estudiants, entre altres.

El tancament de les prostitutes es feia en monestirs específics per a elles. A la ciutat de Barcelona hi va haver dos monestirs on s'enclaustraven: el monestir de les Magdalenes i la Casa de les Egipcíaques, de la qual ja hem parlat. El monestir de les Magdalenes (també anomenat de les Repenedides) fou fundat el 1372, sota la regla de sant Agustí. Ambdues institucions estaven sota l'advocació de santes peccadores que es penediren de la seva vida de pecat: santa Magdalena i santa Maria Egipcíaca. Ambdues tenien una imatge a la processó de Corpus de la Barcelona del segle xv.

El govern barceloní lluità fervorosament contra l'alcauoteria. Les primeres accions contra els mitjancers ja es documenten a finals del segle xii. El Consell de Cent feia pregonar un avís perquè els alcavots i alcavotes marxessin de la ciutat; els que s'hi trobessin «seran scobats per la ciutat ab grans assots e encara tota vegada que seran trobats de demà avant». Les crides contra els mitjancers foren constants durant tot el segle xiv.

Imatge d'un alcavot amb cucurulla passejat a llocs d'un ase i castigat públicament. (ARM, Llibre de sentències criminals 1607-1635). Publicat al *Boletín de la Sociedad Arqueológica Luliana*; Tom IV Any VIII Núm. 147 [01-06-1892].

A causa de la ineficàcia de les crides, hi intervingué el poder reial. El rei Joan el Caçador atorgà l'any 1390 un privilegi a la ciutat, en el qual es fixava com s'havia d'actuar contra mitjancers i bergants. Primer es recollia la informació necessària. Un cop recopilades les dades es feia un pregó públic pels carrers barcelonins i es procedia a expulsar als acusats de la ciutat. Aquest privilegi generà un recull de crides que estan conservades a l'Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona.

Analitzant aquestes crides obtenim diverses dades molt interessants des del punt de vista microhistòric: el nom dels mitjancers, els malnoms (Àgata *La Geperuda*, Caterina *La Moriscada*, Antoni *Lo Curt*, Feliu *Lo Renegador*...), si tenien ofici, el seu origen, si tenien alguna dona pública treballant, d'on era i si estava en algun dels bordells oficials. També es registrava alguna característica de l'acusat: si era convers o jueu, l'estat civil, si era «menor de dies»... Fent una anàlisi exhaustiva arribem a la conclusió que a la ciutat hi havia més alcavots que alcavotes i a les mitjanceres se'ls imposaven penes més altes que no pas als alcavots.

El privilegi també marcava l'itinerari legal que calia seguir si els acusats volien demanar el perdó del govern municipal. Un cop publicada la crida contra un alcavot, aquest podia implorar el perdó al Consell de Trenta. Aquest, o bé el Consell de Cent, decidia sobre la súplica presentada i executava l'expulsió o bé perdonava l'acusat.

Alguns dels acusats imploraven perdó perquè segons ells eren acusats per altres persones envejoses o bé que parlaven malament dels acusats. Fou el cas d'Agnès Gonzalbes de Sevilla: «Humilment exposa Agnès Gonzalbes de Sivilla, que a hoyda sua és novellament pervengut que per virtut de certa informació d'algunes malas personas, las quals han en gran odi la dita Agnès en tal que per fas vil na fas voldrien veure la sua final destrucció per ordinació de vosaltres, serie stada publicada per alcavota e axellada de la ciutat per spay de X anys, sens sperança».

Era força fàcil acusar a algú d'alcavoteria i per motius diversos, fins i tot polítics. Nicolau Guadanya, per exemple, fou expulsat de la ciutat el 1469 per estar al servei del rei Joan el Descurat durant la Guerra Civil catalana del segle xv.

Alguns mitjancers intentaven fer creure que tenien el perdó de les autoritats municipals tot i no ser així. Cília Font fou

expulsada de la ciutat el 1453 per vint anys però anava dient que «ha obtenguda remissió del honorable regent de la vagueria». Els consellers sortints advertien als consellers entrants que tot havia de tornar a la legalitat vigent: «per çò és necessari que los honorables consellers de prop esdevenidors entenguen en per tornar totes les dites coses a loch».

Per concloure

Com hem pogut veure en aquest article, la prostitució a la Barcelona baixedieval era tolerada amb certes normatives, seguint la idea agustiniana del mal menor. Els bordells eren controlats per famílies benestants i patrocinats pel poder. La prostitució de carrer i l'alcavoteria eren fervorosament perseguits, però les autoritats no eren prou efectives i les mesures s'esquivaven. Tant la prostitució de carrer com l'alcavoteria trencaven el monopoli del poder de la tinença dels bordells, i per tant eren considerats competència deslleial. Les prostitutes eren víctimes, tal com mostra la cita de Ramon Llull de l'inici del nostre article i, mentre hi hagués demanda, el poder volia controlar-les.

El segle xvi irrompí amb força la sífilis i canvià la concepció de prostitució. Les dones públiques s'anaren convertint en dones secretes, tot i que la prostitució popular no desaparegué. El 1623 el rei Felip IV prohibí els bordells al regne de Castella i el 1629 els prohibí als regnes d'Aragó. Tot i aquestes prohibicions la prostitució continua existint avui en dia, com molt bé sabem i també tolerem. ■

Bibliografia seleccionada

Agustí ALTISENT, *L'almoina reial a la Cort de Pere en Cerimoniós. Estudi i edició dels manuscrits de l'almoineer Fra Guillem Deudé, monjo de Poblet (1378-1385)*, L'Espluga de Francolí: Publicacions de l'Abadia de Poblet, 1969. Scriptorium Populeti, núm. 2.

Jacques ROSSIAUD, *Amours vénales. La prostitution en Occident XIIe-XVIe siècle*, París: Ed. Flammarion / Aubier, 2010. Collection Historique.

James Avery BRUNDAGE, *La ley, el sexo y la sociedad cristiana en la Europa Medieval*, Mèxic: Fondo de Cultura Económica, 2000.